

1071'DEN 1971'E: FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN MALAZGİRT ULULAMASI'NDA GÖÇÜN İZLERİ

Mustafa Kaya

■ Türkçenin saf ve yalın kullanımı için büyük bir özveriyle çalışan Fazıl Hüsni Dağlarca, ömrünün neredeyse tamamını şiire adamıştır. Eserlerinde millî hadiseler yer verirken yaşadığı çağın ruhunu da yakalamayı başaran sanatçı, hayatı boyunca değişime açık olmuş; dönem dönem farklı edebî akım ve şairlerden etkilense de Türk şiirinde şahsına münhasır bir tarz geliştirmiştir. Yeşilyurt (2010), Dağlarca için edebiyat dünyasının önde gelen isimlerinin yaptığı nitelendirmeleri aktarır: Memet Fuat'a göre “şiir fabrikası”, Cemal Süreya'ya göre “şiir tankeri”, Attilâ İlhan'a göre “şiir imparatorluğu”, Doğan Hızlan'a göre “tek başına bir okul”, Erdoğan Alkan'a göre “şiirin Tanrısı” ve Sait Maden'e göre “söz büyücüsü”dür. İç dünyasını yalnızca şiirle dışa vuran sanatçı için yapılan bu benzetmelerde “şiir” kelimesinin merkezde olması, onun sadece şair kimliğiyle ön plana çıktığını açıkça göstermektedir.

“*Türkçem benim ses bayrağım*” şiarıyla hareket eden Dağlarca, dile olan sevgisi ve hassasiyetiyle Türkçe kelimeleri seçmede titiz davranmıştır. Eserlerini bir kuyumcu inceliğiyle işleyen şair; insan, evren, zaman, ölüm, toplum, kadın, vatan ve millî mücadele gibi geniş bir tema yelpazesine yer vermiştir. Şiirlerinde bir yandan Türk milletinin uluslaşma sürecini aktarırken diğer yandan modern dünyanın sorunlarını kendine özgü bir dille ele almıştır. Evrensel değerleri özümsemiş bir dünya vatandaşı profili çizerken, ulusu var eden millî ve manevi değerleri de göz ardı etmemiştir. Temelde, çağdaş dünyanın değerlerini doğru okuyan ancak kendi köklerine ve ulusal değer yargılarına bağlı bir insan modeli inşa etmeyi amaçlamış, bu idealini de şiirleriyle somutlaştırmıştır.

Sanatçı; millet bilinci, vatan sevgisi ve Millî Mücadele gibi temaları yoğun bir şekilde işleyerek birbirini tamamlayan, âdeta bir serinin

devamı niteliğindeki kronolojik eserler meydana getirmiştir. Türk tarihinin varoluş mücadelesini ve Anadolu'yu yurt edinme sürecini anlatan bu önemli yapıtlardan biri de Malazgirt Zaferi'nin 900. yılında (1971) yayımlanan *Malazgirt Ululaması*'dır.

Dağlarca bu eserinde, Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan Malazgirt Zaferi'ni açık, akıcı ve özgün bir üslupla ele alır. Beyatlı (1995, s. 10) bu zaferin ehemmiyetini şu sözlerle vurgulamaktadır: “*Rum Selçuk Devleti'nin kurulmasına sebep olan vak'a olmadan ibaret değildir, tesiri itibariyle vatanın temeli o muzafferiyettir. Bu itibarla bizce kudsiyyetinin hududu olmıyan bir hadisedir.*”

Türk tarihi için son derece büyük bir öneme sahip olan Malazgirt Zaferi, Dağlarca'nın *Malazgirt Ululaması* adlı eserinde bu önemine binaen müstakil bir eserin konusu olarak epik bir biçimde işlenmiştir. *Malazgirt Ululaması* kitabında Malazgirt Zaferi; kökleri Türk kültür, tarih ve inancına dayanan birçok motifle ele alınır. Bu anlamda kitapta bu zaferin manevi, kültürel ve tarihsel arka planına birtakım göndermeler; imgesel ve sembolik kullanımlar göze çarpar. Bunlardan biri de göç olgusu üzerinden yapılan göndermedir. Dağlarca, Malazgirt'i bir göç olarak değerlendirir ancak bu göç alelade bir hicret değil, vatan edinme sürecidir. Bu sebeple de şair, vatan edinme sürecini dizelere dökerken, bu dizelerde topyekûn Türk tarihinin kodlarına birtakım göndermelerde bulunur.

Dağlarca'ya göre Malazgirt, Türk'ün mekânı sahiplenme ve mülk edinmesinin hikâyesidir. Elde ettiği toprağı, yararlı ve verimli biçimde kullanma iradesini temsil eder (Şimşek, 2025: 50).

Ak Giysi (“Ak-Beyaz” Kavramı)

Sultan Alparslan, 26 Ağustos 1071 Cuma günü askerleriyle birlikte namaz kıldıktan sonra kendisine zafer nasip etmesi için Allah'a niyazda bulunmuş ve askerlerine şöyle seslenmiştir:

Burada Allah'tan başka sultan yoktur. Emir ve kader tamamen O'nun elindedir. Bu sebeple benimle birlikte savaşmakta veya savaşmamak için uzaklaşmakta serbestsiniz. (Çetin, 2010: 107-108).

Daha sonra askerleriyle helalleşen Sultan Alparslan beyaz bir elbise giymiş, atının kuyruğunu bağlamış, ok ve yayını bırakıp kılıç ve topuzunu almıştır (Çetin, 2010). Fazıl Hüsnü Dağlarca bu durumu, *Malazgirt Ululaması* adlı eserindeki “Ak Giysi” şiiriyle şu şekilde ifade etmektedir:

*Yine gürledi Alpaslan,
Veriniz bana giysimi.
Ne olursa olsun,
Ak olsun* (Dağlarca, 1971: 34)

Ak (beyaz) kavramı Türklerin siyasi ve sosyal hayatlarında, gelenek ve göreneklerinde geniş bir yer tutmaktadır. Bu kavramın İslam dininde de kendine özgü sembolik bir değeri vardır. Hatta Avrupa toplumlarında da beyaz renk önemli bir simge olarak kabul görmektedir. Nitekim Tong-Bankoğlu (2019: 111), İlk Çağ Dönemi'nde Avrupa toplumu için beyazın saflığı simgelediğini; ilahi aydınlığı ve yüce nitelikleri sembolize ettiği için de rahipler ile papanın giysilerinde bu rengin tercih edildiğini belirtmektedir. Ak rengi, Türk tarihinde hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrası dönemlerde önemli bir sembolik değer olarak kullanılmıştır. En eski Türk devleti kabul edilen Hunlarda beyaz renk, adalet ve gücün sembolü olmuştur. Şamanizm'de ise büyüklük, adalet ve yüceliği simgeler; bu doğrultuda şamanların külahları beyaz kuzu derisinden yapılmaktadır (Yardımcı, 2011). Özdemir (2019) Türk kültüründe beyaz rengin ululuk ve yücelik arketipiyle özdeşleştiğini; halk anlatılarında kahramanın karşısına çıkan ak saçlı ihtiyarın yol gösteren bir bilgiyi temsil ettiğini belirtmektedir. Türk kozmolojisinde ise beyaz, batı yönünü simgeler. Hun atlı birliklerinde beyaz atların tamamının batı yönünde yer alması bu yüzdendir (Çoruhlu, 2002; Ögel, 1984). Toker (2009) de batı yönünün ak ile simgelenmiş olmasının, Türk kültüründe bu rengin olumlu durumları ifade etmek için kullanıldığına dair önemli bir gösterge olduğunu vurgulamaktadır. İslam dininde de beyaz renge ayrı bir önem atfedilir. Genç (1997) Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) kullandığı üç sancaktan (beyaz, yeşil ve siyah) birinin beyaz olmasının, Selçuklular ve Osmanlılardaki ünlü "Ak Sancak" geleneğinin kökenini oluşturabileceğini belirtmektedir. Buna karşın Toker (2009) Türklerde şehit bayrağının beyaz renkte olduğuna dikkat çeker. Yazar, bu durumun İslam geleneklerine uygun olarak sadece kefenleme ritüeliyle açıklanamayacağını; eski Türklerde şehitler için yas tutulduğunda da beyaz elbise giyilmesinin, beyaz rengin İslamiyet öncesinde de Türklerde önemli bir metafor olarak kullanıldığını gösterdiğini ifade etmektedir. Sonuç olarak beyaz bayrağın eski Türklerde şehitler için kullanılması, İslamiyet'te Hz. Peygamber'in sancaklarından birinin beyaz olması ve İslam geleneğinde bireyin gerçek vatanı olan ahiret yurduna göç ederken giydiği kefenin beyazlığı, bu renge sembolik anlam kazandırmıştır.

Alparslan'ın beyaz elbise giymesini hem eski Türklerde ululuğun, saflığın ve temizliğin bir nişanesi hem de İslamiyet'te şehitliğin ve dünya hayatını temiz bir şekilde nihayete erdirip Allah'ın huzuruna çıkmanın bir simgesi olarak algılamak mümkündür. Zira kefen beyaz renktedir. İslam dinine göre şehitler kefenlenmez, kendi elbiseleriyle gömülürler. Burada Alparslan, bu yurt edinme mücadelesinde bir dilek ve temenni olarak şehadet mertebesine ulaşmayı arzulamaktadır. Bunu savaştan önce beyaz elbise giyerek hem kendisine hem de askerlerine açıkça göstermiştir. Bu eylem, kendisiyle birlikte askerlerin iç dinamiklerini harekete geçirerek motivasyonlarını artırmış; aynı zamanda Türklerin yurt edinme sürecine uhrevi bir gaye katmıştır.

“Göç”, “Yurt” ve “Vatan” Kavramları

İnsanlık tarihiyle yaşıt olan göç olgusu ekonomik, siyasi, sosyal, çevresel ve bireysel sebeplerden ötürü bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun süreli geri dönüşü veya sürekli oturumu amaçlayan bir yer değiştirme hareketidir (Önal-Dursun, 2012). Demir’e (2022) göre göç eylemi çok boyutlu bir değişim ve dönüşüm sürecini yansıtmaktadır. Bu olgu tüm yönleriyle toplumların sosyal yaşamlarında ve kültürel pratiklerinde köklü değişimlere neden olabilmektedir. Ancak Malazgirt Zaferi’ndeki göçün temel esası bireysel bir yer değiştirmeden ziyade Orta Asya’dan kopup gelen Türk milletine bir yurt arayışıdır. Şair, öncelikle bir kuş metaforuyla yurt olarak ulaşılması düşünülen yeri betimler:

Kuşlar

Malazgirt’te bir ulu ağaç vardı

Bir ulu ağaca kondu bir kuş

Kondu bin kuş

Kondu kırk bin kuş (Dağlarca, 1971: 7)

Tarihsel süreçte Türk toplumu kendi iç dinamiğinin gereği olarak ve yaşadığı coğrafyadan ötürü her zaman hareket hâlinde bir yaşam sergilemiştir. Bu dinamik yapısı nedeniyle yaylak-kışlak, yarı göçebe, atlı göçebe ve konargöçer gibi kavramlar ortaya çıkmıştır (Kurt, 2020). Bu kavramlardan hareketle Türk toplumunda göçün önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Arvas (2012) göç olgusunu özellikle Türk destanlarında görmeyi mümkün olduğunu dile getirir. Eski ve yeni Türk destanlarında göçlerin genel itibarıyla düşman saldırısı, baskın veya başkalarının zorlaması sonucu ortaya çıktığı görülür. Bundan hareketle Türk kültüründe göçün gerekçeleri döneme ve esere göre farklılık gösterebilmektedir. İnsanlık tarihinde genellikle ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel sebeplerden ötürü çeşitli göçler yaşanmıştır. Ancak Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın *Malazgirt Ululaması*’ndaki göç kavramı, destanlardaki zorunlu kaçışların aksine asıl itibarıyla Türk milletine bir yurt ve vatan arayışıdır. Buradaki göç olgusu, klasik anlamda bir mülteci göçü değil, yeni bir yurt ve vatan arayışında olan bir milletin bir yerden başka bir yere hareketidir. Şair yeni bir otlak ve yaşam alanı için göç faaliyetinin yapıldığını şu şekilde dile getirmektedir:

Çağrı IV

Ben otlak istedim davarlarıma koyunlarıma,

Su istedim bir avuç.

Benim alacaklarım onların vermemesinden, ey açlık

Çok daha. (Dağlarca, 1971: 33)

Şair her ne kadar yeni bir yaşam alanı için bu göç faaliyetinin yapıldığını dile getirse de bu amaç Türk milletinin fetih politikasıyla bileştirilmiştir. Yeni yurt arayışı yapılırken izlenen yol sömürgeci, istila edici bir anlayışla

yürütülmemekte, dönemin sosyoekonomik yapısına uygun fetih politikasıyla yapılmaktadır. Şiirde buna dikkat çekilerek, Alparslan'ın fetihden önce Diyojen'e elçi göndererek savaşmak istemediği hatırlatılır:

Geri Çevrilen Elçiler

*Savaşmayalım demişti elçileri Doğunun
Olmaz demişti Bizans.* (Dağlarca, 1971: 11)

Diyojen'in barış yolunu tercih etmemesi ve yapılan savaş sonunda esir olması, Alparslan'ın onu affetmesi ve salıvermesinden anlaşılıyor ki buradaki temel gaye insanları ve topraklarını sömürmek değil, bir vatan arayışıdır. Alparslan'ın bu arayışı yaparken evrensel ve insanî değerleri göz önünde bulundurduğu dikkat çeker. Yurt arayışı yapılırken alp ve eren ruhunun temel dinamikleri göz önünde bulundurulur eyleme geçilir. Öncelikle bu kutlu yolculuğun manevi hazırlığı yapılır; Alparslan hutbe verir, namaz kılar. Daha sonra bu mücadelenin dünyevi ve uhrevi gayelerini açıklayarak askerlerini motive etmeye çalışır. Böylece yurt arayışına manevi bir dinamik de eklenir. Milletçe yapılan bu göçün nihai hedefi yeni bir yurt arayışıdır. Bu yurt arayışını Fazıl Hüsnü Dağlarca şu şekilde ifade eder:

Gece Töreni

*26 Ağustos akşamıdır
Al karanlık inmiş dağlardan
Ne güzel yıldız koparmak
Ne güzel yurt koparmak.* (Dağlarca, 1971: 73)

Türk kültüründe “yurt” sözcüğü alelade bir kavram olmanın çok ötesinde, “vatan” anlamında kullanılır. Yurt; uğruna mücadele edilen, seve seve can verilen, insanın hayatının merkezinde yer alan bir olgudur. Nitekim Kırgızcada Ata Curt yani “Ana Vatan” tabiri kullanılmaktadır (Erdoğan Özünlü, 2014). Hatta kimi atasözlerinde Ata curtuñ altın beşik yani “Vatanın altın beşiktir.” (İbragimov 2005: 225) ve Ata curtuñ köz carığıñdı “Memleketin gözünün aydınlığıdır.” (Aliylanı, 1963, s. 23 Akt. Vardar, 2023) şekillerinde kullanılmaktadır.

Cumaliyev (1999) “ata yurt” ve “vatan” kavramlarını “*İnsanoğlu için elle dokunulmaz, kutsal, yeraltı ve yeryüzü zenginlik kaynaklarının bolluğunu içinde barındıran yaşamın bitmez tükenmez kaynağı.*” şeklinde tarif etmektedir. “Yurt”, “toprak”, “mülk”, “memalik-i mahruse”, “memalik-i şahane” sözcükleriyle ifade edilen “vatan” sözcüğü Batı dillerinde “home”, “homeland”, “country”, “fatherland”, “motherland” sözcükleriyle tanımlanmaktadır (Keskin, 1991). “Vatn” kökünden türeyen vatan sözcüğü yerleşmek, bir yeri yurt edinmek, kendini bir şeye alıştırmak anlamına gelmektedir (Çağrı, 2012: 563). Taşcıoğlu (2024) Arapça kökenli bir sözcük olan ve yerleşmek, ikamet etmek anlamına gelen vatanın, insanların üzerinde doğup büyüdüğü ve yaşadığı toprak parçasına verilen ad olduğunu belirtmektedir. Nitekim şair de “*Yurtsuz kalmaz er dediğin*” (Dağlarca, 1971: 86) mısrasıyla Türk milletinin sıradan bir göç için

bu savaşı vermediğini, bir yurt edinmek için bu kutlu yola çıktığını dile getirmektedir. Mandaloğlu (2024) Orta Asya'dan tarih sahnesine çıkan Türklerin buradan farklı bölgelere yayıldıklarını, yayıldıkları her bölgeyi, toprağı vatan hâline dönüştürdüklerini ve kültürel değerleriyle coğrafyayı bütünleştirdiklerini dile getirmektedir. Bundan dolayı Taşcıoğlu (2024) Türklerde vatanın sadece bir toprak parçası değil, atalarının mirası olan kutlu bir varlık olduğunu belirtmektedir. Nihayetinde Alparslan istediği hedefe ulaşip ulusu için vatan olacak toprakları fethetmiştir. Şair bu durumu şu şekilde ifade eder:

Toprağa Yazmak

Asya'da Avrupa'da nice yıl

Aradık güneyden kuzeyden içeri

Bugün eğildi dağlar

Artık yurt edindik bu yeri. (Dağlarca, 1971: 82-83)

“At” Kavramı

Konargöçer hayatta bir binek hayvanı olmanın yanı sıra savaş aracı, yiyecek, içecek ve giyecek kaynağı olan atın (Çınar, 1993: 1) Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Kafesoğlu (1989: 208), en eski çağlardan beri atın Türklerin siyasi, dinî, iktisadi ve sosyal hayatında önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Roux (2012: 135) ise Türklerin atı sadece maddi değeri olan bir varlık olarak değil, insanın ayrılmaz bir dostu olarak da gördüğünü söyler.

Türkler, Türk kültüründe ve Türk'ün hayatında önemli bir yer edinen at sayesinde tarih sahnesinde birçok önemli başarılar elde etmişlerdir. Bu başarılar sayesinde hem yurtlarını korumuşlar hem de birçok yeni toprağı yurtlarına katmışlardır. Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Malazgirt Ululaması* eserinde atın yurt arayışı sürecinde oynadığı rolü ve önemini şu şekilde dile getirir:

Soluk

Binmiş atlara kavak

Binmiş atlara çınar

Binmiş atlara söğüt

Arıyor toprağını (Dağlarca, 1971: 55)

Durmuş'a (2021) göre manevra yeteneği, savaşlarda yıldırım hızıyla delip geçme kabiliyeti ile at büyük bozkır devletlerinin kurulmasına katkı sağlamıştır. Bozkırlardaki devletler at sırtında kurulmuştur. Seyis (2021) ise Türklerin at sayesinde savaş becerileri kazandıklarını, mevcut coğrafyada hakimiyetlerini sürdürdüklerini, hakimiyet kuramayacakları yerlerden ise at sayesinde göç edip yeni coğrafyalara taşınma fırsatı yakaladıklarını belirtmiştir. “At” metaforu on iki hayvanlı Türk takviminde dönem özellikleri olarak kuraklık, rüzgâr ve savaşı temsil ederken mitolojik ve kültürel bağlamda özgürlük, hız ve göçü simgeler (Kâşgarlı, 2014). Nitekim *Malazgirt Ululaması*'nda da şair, “at” metaforunu yeni bir yurt arayışının ana unsuru olarak ele alır ve destanın sonunda Türkler at vesilesiyle yeni yurtlarına kavuşurlar.

Fidan (2025) atın Türk kültüründe sadece bir binek hayvanı olarak değil, aynı zamanda kutsal ve mitolojik bir varlık olarak da görüldüğünü ifade etmektedir. Nitekim şamanlarla ilgili bilgilerin bulunduğu eski kaynaklarda, şamanın kurban edilen ve “Pura” denilen bir atın ruhuyla göğe çıktığı anlatılır (Çavuşoğlu, 2007). Ancak at sadece eski Türk kültüründe mitolojik ve kutsal bir varlık olarak görülmez, İslam dininde de atın önemini gösteren pek çok maddi ve manevi kültürel öğeler bulunmaktadır. Meleklerin beyaz atlarıyla savaşlarda Müslümanların yardımına koşmaları, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Miraç hadisesinde Burak adlı bir kanatlı at ile gökyüzüne çıkması bu öğelerden birkaçıdır (Akar, 1987; Çavuşoğlu, 2007). Ayrıca *Kur’an-ı Kerim*’de atlar üzerine yemin edilmektedir: “*Soluk soluğa süratle koşan, (koşarken ayaklarını) vurarak ateş çıkaran, sabah erkenden baskın yapan, orada tozu dumana katan ve düşman topluluğunun ortasına dalan atlara andolsun ki, insan gerçekten Rabbine karşı pek nankördür.*” (Adiyat Suresi 1-6. ayetler).

“Şehit” Kavramı

“Şehitlik” kavramı, İslamiyet ile birlikte hayatımıza girmiş, önemini her zaman korumuş ve korumaya da devam eden önemli bir kavramdır. Gerek *Kur’an-ı Kerim*’de gerekse Peygamber (s.a.v) hadislerinde şehitlik mertebesinin öneminden bahsedilir. Yüce Allah, “*Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin; zira onlar diridir, fakat siz bunun farkında değilsiniz.*” buyurmaktadır (Bakara 2/154). “Âl-i İmran Suresi”nde ise, “*Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar.*” (Âl-i İmrân 3/169) buyurulmaktadır.

Şehitlik, İslam dinine tam bir teslimiyetle bağlanmış Müslümanlar için başta vatan olmak üzere mukaddes birçok değerın savunulması ve bu değerler için savaşılması açısından önemli bir motivasyon kaynağıdır. *Malazgirt Ululaması*’nda da Alparslan askerlerini şehitlik makamıyla motive etmeye çalışır. Onlara ölümü ve ölüm içinde yaşamayı önererek şehitlik makamına gönderme yapar:

Çağrı I

*Ben size
Ölümü öneriyorum
Üç yüz bine kırk bin*

Yaşamayı öneriyorum ben size (Dağlarca, 1971: 29)

Nitekim ilgili eserin başka bir yerinde de bu düşüncesini “*Hayır ölü değil şehit*” (Dağlarca, 1971: 60) mısrasıyla dile getirir.

Şair, vatanın uğruna ölünmesi gereken mukaddes bir değer olduğundan bahseder. Uğruna can verilen, şehit olunan toprak parçası vatanıdır:

Malazgirt Koşması

*Yaz bunu korkut Dede
Kavak gövdesine yaz*

*Uğruna öldük mü bir
Ovadır otlak olan.* (Dağlarca, 1971: 88)

Malazgirt Zaferi'ndeki yurt arayışı da basit bir göç olayı değil, vatan yapılacak topraklar uğruna seve seve şehit olmayı göze almaktır.

Sonuç

Malazgirt Ululaması'nda Türk tarihinin dönüm noktalarını saf ve duru bir Türkçe ile işleyen Fazıl Hüsnü Dağlarca, Malazgirt Zaferi'ni ak giysi, yurt, vatan, at ve şehitlik gibi millî ve manevi değerler üzerinden ele alır. Eser, Türklerin Orta Asya'dan göçünün sıradan bir coğrafi yer değiştirme olmadığını, aksine kutsal bir vatan arayışı taşıdığını vurgulamaktadır. Yazar, bu tarihî göçün önemini toplumsal hafızadaki köklü simgelerle ilişkilendirerek pekiştirir. Sonuç olarak şairin; yeni bir yurt edinme idealini “beyaz elbise”, “şehadet” ve “at” gibi kavramlarla somutlaştırdığı ve vermek istediği mesajı bu kültürel semboller aracılığıyla okuyucuya aktardığı görülmektedir.

Kaynaklar

- Akar, Metin, *Mirac-nameler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Arvas, Abdulselam, “Türk Destanlarına Yansıyan ‘Göç Olgusu’na Genel Bir Bakış”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 5(10), 2012, s. 215-226.
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, MEB, İstanbul 1995.
- Çavuşoğlu, Ali, “At Kültürü, Düşünce ve Duygu Dünyamızdaki Yansıması”, *İstem*, (9), 2007, s. 91-110.
- Çınar, Ali Abbas, *Türklerde At ve Atçılık*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- Çağrı, Mustafa, “Vatan”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 563-564.
- Çetin, Osman, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Düşünce Kitapevi Yayınları, İstanbul 2010.
- Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü, *Malazgirt Ululaması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1971.
- Demir, Erdi, “Göç ve Kültür”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 2022, s. 129-135.
- Durmuş, İlhami, “Türk Kültür Çevresinde At”, *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 2021, s. 1-12.
- Erdoğan Özünlü, Emine, “Osmanlı ve Kırgız Konargöçerlerinde Yurt”, *Bilig*, 71, 2014, s. 169-178.
- Fidan, Mevlüt Anıl, “Gerçekten Mitolojiye Türk Kültüründe Antropomorfik Açıdan At ve Centaur”, *Anadolu Mecmuası*, 3(8), 2025, s. 58-72.
- Genç, Reşat, *Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi, Ankara 1997.

İbragimov, M., *Kırgız Makal- Llakap (Lakap) Uçkul Sözdözü*, Şam Yayınevi, İstanbul 2005.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1989.

Kâşgarlı Mahmut, *Divânü Lügati't-Türk* (Cilt I), çev.: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Keskin, Mustafa, “Ziya Gökalp'te Vatan Kavramı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (4), 1991, s. 443-452.

Komisyon, *Kuran Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2007.

Kurt, Hasan, “İslam İnancına Göre Şehitlik”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 2012, s. 189-220.

Mandaloğlu, Mehmet, “Eski Türklerde Vatan Anlayışının Devlet Yönetimi, Sosyal Hayat Ve Hukuki Açından Değerlendirilmesi”, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 2024, s. 446-457.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş-VI*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.

Önal, Mehmet Naci, Dursun, Aysun, “Muğla'da Konargöçer Yaşam ve Yaylacılık Geleneğinin İzleri”, *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Motif Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 716-724.

Özdemir, Serdar Deniz, “Türk Halk Anlatılarında Dev Motifi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 2019.

Roux, Jean Paul, *Eski Türk Mitolojisi*, Ankamat Yayınları, İstanbul 2012.

Seyis, Yunus Emre, “Türk Kültür Tarihinde At ve Kurt”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Amasya 2021.

Şimşek, Tacettin, *Fazıl Hüsnü Dağlarca*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2025.

Taşcıoğlu, Ömer Lütfi, “Vatan Kavramı ve Türk Milleti İçin Vatanın Önemi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (71), 2018, s. 221-230.

Toker, İhsan, “Renk Simgeçiliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri Üzerine”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (2), 2009, s. 93-112.

Tong Bankoğlu, Duygu, “Kumaş ve Giyimin Gizli Dili”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2019.

Vardar, Saniye Aybüke, “Karaçay-Malkar Türkçesi Atasözlerinde Bağımlı, Basit Kelime Gruplarının Kullanımı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 23(2), 2023, s. 623-648.

Yardımcı, Mehmet, “Renk Dünyamız ve Türk Kültüründe Renkler”, *Bilimsel Eksen*, S 4, 2011, s. 106-122.

Yeşilyurt, Türkân, “Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Şiirlerindeki Temalar”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2010.